

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ: КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ

Досліджено категоріальний апарат зернового кластеру. Розглянуто теоретичні аспекти формування зернового кластеру. Визначені етапи його створення. Запропонована організаційна структура регіонального зернового кластера.

Постановка проблеми

Забезпечити ефективне функціонування зернового господарства в ринкових умовах можливо шляхом переведення його на інноваційну модель розвитку, побудови інтегрованої ринкової інфраструктури, яка б забезпечувала функціонування науки і підприємництва в одному збалансованому комплексі і сприяла підвищенню конкурентоздатності регіону в ринкових умовах господарювання. Світова практика свідчить про високу ефективність у вирішенні цього питання кластерних об'єднань підприємств.

Аналіз останніх досліджень

Становлення теорії кластерів відображено у працях відомого дослідника Вольфганга Прайса [4]. Вагомий внесок у розвиток теоретичних, методологічних і практичних аспектів формування кластерів належить вченим С. Соколенко [6,7], М. Кропивко, О. Ціхановській [9], Ю. Губені, Т. Сахно, Г. Заболотному. Вивченню елементів кластерних об'єднань та їх функціонування присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема О. Мазуренка [3], В. Ситника [5], А. Топалова, І. Хомина. Дослідження концепції кластерів, як шляху до відродження виробництва на рівні регіону, складають науковий доробок Є. Хомаківського [8], В. Чевганова [10], І. Брижань [10], М. Войнаренка [2]. Проте, недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку регіональних кластерів з урахуванням особливостей окремих територій країни. Наразі не існує єдиного підходу щодо ідентифікації зернового кластера, формування та ефективного його функціонування. Це й зумовило необхідність проведення окремого дослідження.

Метою дослідження є розробка теоретико-методичних положень щодо формування зернового кластера.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес формування зернового кластеру. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних положень формування і функціонування зернового кластера. Проведене

дослідження базується на діалектичному методі пізнання з використанням системного підходу до вивчення фундаментальних положень кластерної моделі розвитку економіки країни. Для уточнення поняття “зерновий кластер”, теоретичних узагальнень та формулювання висновків використано *метод наукової абстракції*. Для адаптації зарубіжного досвіду кластерної моделі регіонального розвитку у вітчизняну практику використано *прийом аналогії та співставлення*. При дослідженні також були використані *графічний метод, методи аналізу і синтезу*.

Результати досліджень

Найбільш прийнятним шляхом активізації економіки регіону є підвищення ефективності зернової галузі на базі нової виробничої системи – регіонального зернового кластера, суть якого полягає в кооперації зусиль споріднених підприємств, фінансових, дослідницьких, навчальних, торгових структур та державних установ для спільного виробництва продукції, яка відповідає світовим стандартам [1, с. 9]. Кластерна модель має великий потенціал в зерновій галузі, оскільки галузь є стратегічною для держави і має велике значення для розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього іміджу країни на міжнародній арені.

Зерновий кластер – це добровільне територіальне об’єднання підприємств зернопродуктового підкомплексу з метою забезпечення конкурентоспроможності зерновиробництва за рахунок формування ефективних внутрішньогалузевих зв’язків, диверсифікації каналів збуту, створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій, а також адаптації галузі до вимог світового ринку.

Важливою характеристикою зернового кластера є те, що він базується на взаємовідносинах та взаємодії підприємств, які здійснюють виробництво і продаж зерна за межі місцевого, регіонального або національного ринку, що сприяє залученню коштів до регіону та підтримує підприємств-учасників. До зернового кластера входять підприємства та установи, які забезпечують ефективне функціонування ринку зерна, зокрема, органи стандартизації, торговельні асоціації, дослідні установи, університети, які здійснюють підготовку кадрів, відповідають за інформаційне, технічне та наукове забезпечення та інші підприємства, що надають торговельні, маркетингові, юридичні та інформаційні послуги. Учасники кластера залишаються організаційно і економічно самостійними суб’єктами та можуть конкурувати один з одним [9, с. 154]. Проте, для всіх учасників кластера спільними є територія і середовище виробництва; мета діяльності – високоякісне конкурентоспроможне виробництво зерна та продуктів з нього; тісна інтеграційна взаємодія.

Необхідною умовою функціонування зернового кластера є виділення етапів його створення та розвитку на рівні області (рис. 1).

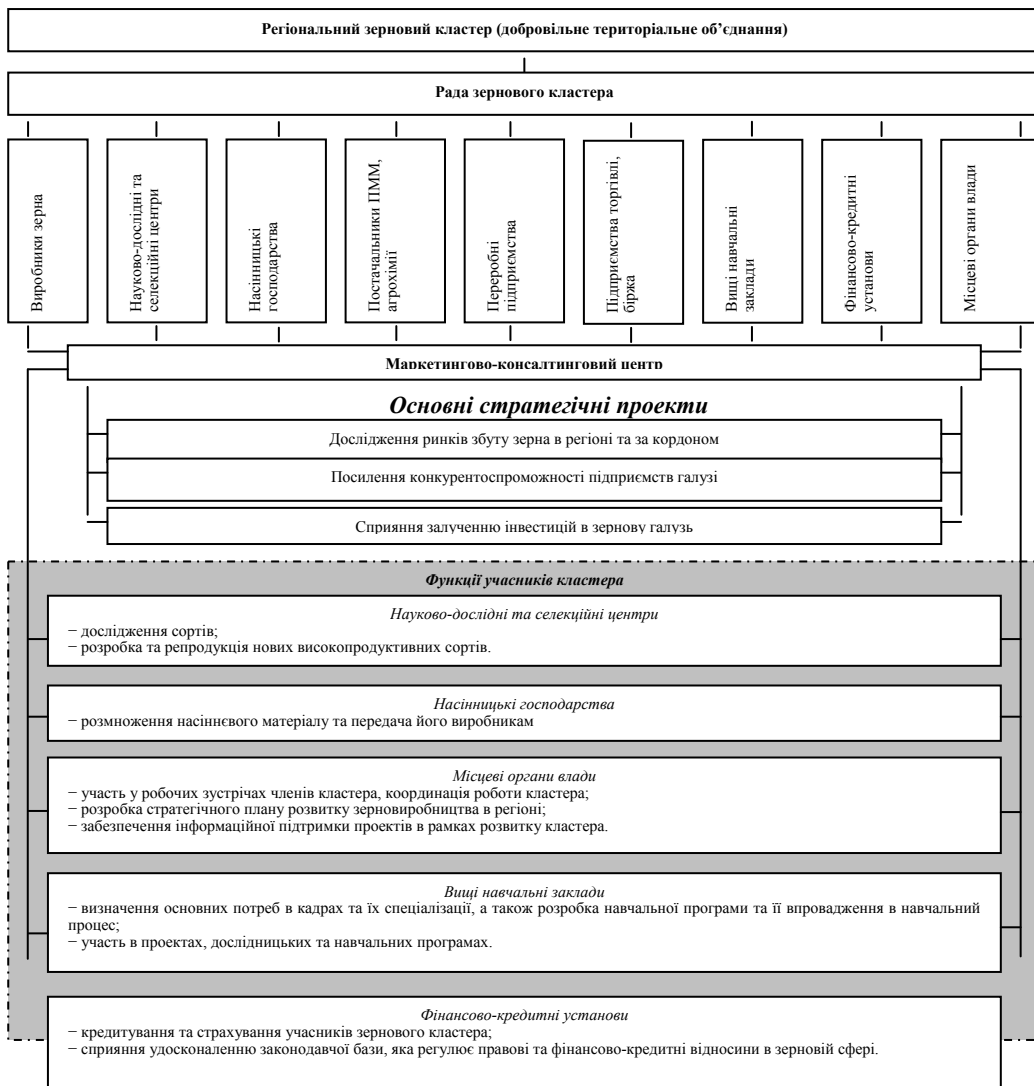

Рис. 1. Модель розвитку зернового кластера

Джерело: власні дослідження

Так, на першому етапі проводиться аналіз функціонування ринку зерна та вивчаються проблеми галузі, які можна вирішити за допомогою формування зернового кластера. Крім того, на даному етапі відбувається підготовка документів, які характеризують наявні підприємства та причини, що спонукають їх об'єднуватися у кластер. На другому етапі визначаються цілі та завдання зернового кластера. Основною метою третього етапу є поширення інформації про проект і залучення до участі в ньому представників місцевих органів влади. Четвертий етап характеризується тим, що здійснюється оцінка рівня конкурентоспроможності учасників зернового кластера, а також визначається необхідність співпраці партнерів проекту, виходячи з цілей та завдань кластера. На п'ятому етапі розпочинається практична робота з формування кластера, що реалізується в оформленні відносин у господарських договорах, угодах тощо.

Організаційна структура регіонального зернового кластера представлено на рис. 2. Орієнтація на кластерну модель в зерновому підкомплексі передбачає підготовку спеціалістів відповідної кваліфікації, які необхідні для зміцнення та розвитку конкурентоспроможних підприємств галузі. Зерновий кластер надає переваги своїм членам перед окремими товаровиробниками зерна, оскільки в його межах постійно проходять науково-практичні конференції, семінари, робочі зустрічі та інші заходи, які сприяють підвищенню професійного рівня фахівців на ринку зерна, розповсюдженню знань щодо забезпечення розвитку зернової галузі.

Рис. 2. Структура регіонального зернового кластера та функції його учасників

Джерело: власні дослідження.

Зерновий кластер створює умови для працівників аграрних підприємств отримати загальні і спеціальні знання. З розвитком ринку зростає потреба у висококваліфікованих спеціалістах з різних галузей знань, і тому діяльність з підготовки кадрів в середині кластера є важливою умовою ефективного

функціонування ринку зерна. Важливо зазначити, що залучення учасників зернового кластера є постійним процесом, який не можна припиняти [10, с. 47]. Лише зі зміною тем проектів, що втілюються існуючими учасниками кластера, можлива зміна активних членів зернового кластера. Суть полягає в підтримці системи для забезпечення повної поінформованості усіх членів кластера про поточні та потенційні проекти.

Основними напрямками діяльності кластера є забезпечення виробництва зерна, що відповідає європейським стандартам якості, налагодження маркетингових комунікацій, постійний обмін інформацією з виробничих, фінансових, кадрових та організаційних питань, а також оптимізація договірних стосунків та запровадження форм співробітництва на ринкових засадах.

Перевагами кластерної форми організації є:

– в кластері найбільш вдало використовуються регіональні особливості, пов'язані із природними ресурсами регіону, ґрунтово-кліматичними умовами, що на основі поглибленої спеціалізації дають можливість виробляти найбільшу кількість і найкращу за якістю продукцію, задовольняючи потреби споживачів;

– кластерна форма організації, на відміну від інших прогресивних форм, зокрема, корпоративної, об'єднує різні форми власності, в т.ч. – корпоративну, державну, приватну, а також різнопрофільні підприємства [4, с. 35].

Кластерний підхід надає можливість розширення діяльності на міжнародних зернових ринках та створення спільних підприємств. Ті підприємства, які вже займаються експортом зернової продукції, зможуть допомогти вийти на зовнішній ринок іншим членам зернового кластера. Вони також можуть спільно рекламувати свою продукцію. Ізольоване підприємство, яке працює самостійно на ринку і покладається лише на допомогу держави, не матиме таких можливостей як зерновий кластер, який працює на розширення своєї діяльності на зовнішньому ринку.

Крім того, зерновий кластер дозволить відкрити нові робочі місця і, тим самим, знизити рівень безробіття в області. Хоча сьогодні показник безробіття в Житомирській області залишається досить високим, керівники підприємств відчують проблему нестачі кваліфікованих кадрів на ринку зерна, які через низьку заробітну плату від'їжджають за кордон в пошуках більших заробітків. Робітники, які залишилися в області, не завжди мають достатній рівень знань та навичок, щоб виконувати поставлені перед ними завдання. Тому постійно, в межах зернового кластера, будуть проходити тематичні науково-практичні конференції, семінари, форуми, робочі зустрічі, тренінги та інші заходи, які сприяють підвищенню професійного рівня фахівців на ринку зерна, будуть розповсюджуватися знання в галузі сталого розвитку регіону, в тому числі і

зернової галузі, видання інформаційних, довідкових, методичних матеріалів з даного питання.

Таким чином, зерновий кластер вносить значний внесок в процвітання Житомирської області, вирішуючи питання працевлаштування та підготовки спеціалістів, розвиваючи потрібну інфраструктуру і здійснюючи дослідницькі й навчальні програми в університетах та інших навчальних закладах.

Програма розвитку зернового кластера в Житомирській області повинна базуватися на трьох принципах:

- орієнтація на конкретний економічний результат;
- орієнтація на виробництво зерна;
- орієнтація на малий та середній бізнес.

Орієнтація на конкретний економічний результат стосується двох складових: по-перше, розвиток зернового кластера повинен бути націлений на покращення економічної ситуації та перспектив учасників кластера, а по-друге, учасники зернового кластеру повинні отримати переваги, яких самостійно досягти вони не зможуть. Об'єднуючись в кластер, підприємства повинні ставити перед собою на меті саме досягнення конкретних економічних переваг від такого об'єднання, а не лише об'єднуючись для отримання та обміну інформацією [2, с. 37]. Орієнтація на виробництво зерна вказує на важливість проведення модернізації виробництва і структурного удосконалення. Підтримка кластера повинна включати в собі не тільки пошук нових ринкових можливостей, але й надання допомоги, необхідної для реструктуризації організації виробництва зернового кластера з тим, щоб мати можливість вчасно реагувати на потреби ринку у правильному кількісному та якісному співвідношенні. Націленість на малий і середній бізнес означає, що зерновий кластер може включати й інших учасників (великі підприємства, роздрібна мережа та ін.), але, в першу чергу, отримувати переваги від кластерної моделі повинні малі і середні підприємства.

Отже, об'єднання всіх компонентів виробничого процесу – від постачальників сировини до кінцевого споживача – дає можливість забезпечити постійне завантаження підприємств зернового кластера, зменшити собівартість продукції, підвищуючи при цьому її конкурентоспроможність.

Висновки

Забезпечення ефективного функціонування зернового господарства можливе за рахунок створення регіонального зернового кластера. Кластерна модель має значний потенціал в зерновій галузі, оскільки галузь є стратегічною для держави. Суть зернового кластера полягає в об'єднанні зусиль споріднених підприємств, фінансових, дослідницьких, навчальних, торгових структур та державних установ для забезпечення виробництва і реалізації зернової продукції, яка

відповідає світовим стандартам. При цьому, учасники кластерного об'єднання зберігають економічну самостійність, отримуючи при цьому додаткові переваги від координації дій, спрямованих на підвищення ефективності кожного підприємства-учасника кластера.

Перспективами подальших досліджень є дослідження економіки області з визначенням позитивних і негативних факторів, які ускладнюють інноваційний розвиток та підвищення конкурентоспроможності Житомирської області.

Література

-
1. Асоціація “Поділля перший”. Регіон сталого розвитку “Стара Волинь”. – Хмельницький. – 2003. – 72 с.
  2. Войнаренко М. Концепція кластерів до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 36–39.
  3. Мазуренко О.В. Розвиток інтегрованих формувань в АПК / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 89–93.
  4. Прайс Вольфганг. Кластерна модель регіонального розвитку / В. Прайс // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2. – С. 33–39.
  5. Ситник В.П. Трансформація АПК України в ринкові умови / В.П. Ситник. – К.: 2002. – 517 с.
  6. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К.: Логос, 2004.
  7. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации; сети, альянсы, партнерства, кластеры: украинский аспект / С.И. Соколенко // Международный фонд содействия рынку; Институт конкурентоспособности. – К. Лотос, 2002. – С. 59.
  8. Ходаківський Є.І., Грабар І.Г., Цаль-Цалко Ю.С., Януль І.Є. Синергетична парадигма економіки. Монографія [Є.І. Ходаківський, І.Г. Грабар та ін.] – Житомир: 2007. – 160 с.
  9. Ціхановська О.М. Кластеризація як новий методичний механізм розвитку сільських територій / О.М. Ціхановська // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 153–155.
  10. Чевганова В., Брижань І. Кластери та їх економічне значення / В. Чевганова, І. Брижань // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 45–49.
-